

HİND TOYUQLARININ QARIŞIQ İNVAZİYALARLA YOLUXMASI

M.İ.ALIYEV

Azərbaycan ET Baytarlıq İnstitutu

Masallı və Lənkəran rayonları ərazisindəki fərdi quşçuluq təsərrüfatlarında saxlanılan hind toyuqlarının bağırsaqlarında apardığımız yarma müayinəsi göstərir ki, hind toyuqlarında askaridioz, rayetinoz və heterakidoz kifayət qədər yayılmaqdadır. Masallı rayonundakı təsərrüfatlarda hind toyuqları arasında yoluxmanın ekstensivliyi askaridiozla 28,0%, rayetinozla 21,1%, heterakidozla 25,5%, Lənkəran rayonundakı təsərrüfatlarda askaridiozla 24,4%, rayetinozla 19,0%, heterakidozla 22,2% yoluxma aparılan müayinələr zamanı aşkar olunmuşdur.

Açar sözlər: hind toyuqları, helmint, koproloji müayinə, assosiativ yoluxma

Respublika iqtisadiyyatının əsas sahələrindən biri olan kənd təsərrüfatında aqrar islahatların aparılması nəticəsində yeni təsərrüfat formaları yaradılmışdır ki, bu da heyvandarlığın, o cümlədən quşçuluğun inkişafına öz müsbət təsirini göstərmişdir. Belə fərdi və özəl təsərrüfatlarda quşçuluğun, o cümlədən hind toyuqlarının xəstəliklərinin öyrənilməsi, onlara qarşı mübarizə tədbirlərinin işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi əsas məsələlərdən biridir.

Quşların helmintozlarına qarşı son dövrlərə qədər kimyəvi preparatlar (piperazin, fenotiazin, albendazol və s.) bəzi hallarda bitki qarışıqları ilə birlikdə tətbiq edilmişdir. Kimyəvi preparatların tətbiqinin müsbət müalicə səmərəsi verməsinə baxmayaraq, bu preparatlar helmintlərə təsir göstərməklə yanaşı, quşların orqanizmində də ciddi dəyişikliklərə səbəb olur. Ona görə də helmintozlara qarşı yüksək müalicə təsiri olan, ekoloji cəhətdən mənfi təsir göstərməyən vasitələrin axtarışı çox aktual məsələlərdən biridir.

Hind toyuqlarının məhsuldarlığına invazion xəstəliklər ciddi ziyan vurur (2,3). Bu invaziyaların öyrənilməsinə dair həm xarici ölkə alimləri, həm də Azərbaycan tədqiqatçıları (1970-1980-ci illərdə) elmi işlər aparmışlar (1,4,5,6). Lakin bu invaziyaların qarışıq formada baş verməsi az öyrənilmişdir. Odur ki, bu invaziyaların assosiativ formada baş verməsini öyrənmək zəruridir. Azərbaycanın Cənub bölgəsində (Masallı və Lənkəran rayonlarında) hind toyuqlarının helmint xəstəliklərinin müasir epizotik situasiyasının öyrənilməsi, alınan məlumatların araşdırılması, invaziyaların ekstensivlik və intensivliyinin müəyyənəşdirilməsi qarşıya məsələ kimi qoyulmuşdur.

MATERIAL VƏ METODLAR

Tədqiqatlar 2014-cü ildə Masallı və Lənkəran rayonlarının fərdi quşçuluq təsərrüfatlarından toplanmış materiallar əsasında Az.ETBİ-nin parazitolo-

giya laboratoriyasında yerinə yetirilmişdir. Yoluxmuş quşları müəyyən etmək üçün Fülleborn, Vişnyauskas koproloji müayinə üsullarından istifadə olunmuşdur. Eyni zamanda qeyd edilən rayonların ət kəsim məntəqələrində və fərdi təsərrüfatlarda kəsilmiş hind toyuqlarının bağırsaqlarındakı möhtəviyyat ardıcıl yuma üsulu ilə laboratoriyada müayinə edilmişdir.

Hind toyuqlarının assosiativ bağırsaq parazitlərini (askarid, heterakis və rayetina) öyrənmək məqsədilə döşəmə şəraitində saxlanan təsərrüfatlardan Masallı rayonu üzrə 6 aylıq yaş qruplarından 50 ədəd, 1 yaşında olanlardan da 40 ədəd, Lənkəran rayonu üzrə 6 aylıqlardan 50 ədəd, 1 yaşında olanlardan 40 ədəd kal nümunələri toplanmışdır. Götürülmüş kal nümunələrində laboratoriya şəraitində helmint yumurtalarının tədqiqi əsasında hind toyuqlarının invazion xəstəliklərlə yoluxması müəyyənəşdirilmişdir.

Aparılan tədqiqatlar zamanı koproloji müayinə ilə yanaşı natamam helmintoloji yarma müayinəsi də aparılmışdır. Müayinə zamanı helmintlər toplanaraq fiksasiya edilmiş və laboratoriyanın muzeyində yerləşdirilmişdir.

ALINAN NƏTİCƏLƏRİN MÜZAKİRƏSİ

Hind toyuqlarının qarışıq invaziya (askarid, rayetina və heterakis) ilə yoluxması tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir. Belə ki, koproloji müayinələr apardığımız Masallı və Lənkəran rayonlarının fərdi təsərrüfatlarında hind toyuqlarının askaridioz, rayetinoz və heterakidozla yoluxması aşkar edilmişdir. Masallı rayonunda müayinə apardığımız fərdi quşçuluq təsərrüfatlarında 420 baş hind toyuqları saxlanılır. Bu təsərrüfatlarda 6 aylıqlar arasında askaridiozla 26,0%, rayetinozla 20,0%, heterakidozla 24,0% yoluxma olduğu müəyyən edilmişdir. 1 yaşında olan hind toyuqları arasında isə askaridiozla 30,0%, rayetinozla 22,5%, heterakidozla 27,5% assosiativ yoluxmanın olması

aparılan koproloji müayinələr nəticəsində tədqiq edilmişdir.

Lənkəran rayonunda müayinə apardığımız təsərrüfatlarda 310 baş hind toyuqları saxlanılır. Bu təsərrüfatlarda 6 aylıqlar arasında askaridiozla 24,0%, rayetinozla 18,0%, heterakidiozla 20,0% yoluxma olduğu müəyyən edilmişdir. 1 yaşında olan hind toyuqları arasında isə askaridiozla 25,0%, rayetinozla 20,0%, heterakidiozla 25,0% assosiativ yoluxma aşkar edilmişdir (Cədvəl).

Cədvəl. Hind toyuqlarının qarışıq invaziya ilə yoluxması (%-lə)

Hind toyuqlarının yaşı	Müayinə edilmişdir	Askaridioz		Rayetinoz		Heterakidoz	
		Yoluxmuşdur	Yoluxma faizi	Yoluxmuşdur	Yoluxma faizi	Yoluxmuşdur	Yoluxma faizi
Masallı rayonu üzrə							
6 aylıq	50	13	26,0	10	20,0	12	24,0
1 yaş	40	12	30,0	9	22,5	11	27,5
Cəmi	90	25	28,0	19	21,1	23	25,5
Lənkəran rayonu üzrə							
6 aylıq	50	12	24,0	9	18,0	10	20,0
1 yaş	40	10	25,0	8	20,0	10	25,0
Cəmi	90	22	24,4	17	19,0	20	22,2

Masallı rayonundakı təsərrüfatlar üzrə askaridiozla 28,0%, rayetinozla 21,1%, heterakidiozla 25,5% yoluxma olduğu müəyyən edilmişdir. Lənkəran rayonundakı təsərrüfatlar üzrə isə askaridiozla 24,4%, rayetinozla 19,0%, heterakidiozla 22,2% yoluxma aparılan koproloji müayinələr nəticəsində aşkar olunmuşdur.

Parazitoloji tədqiqatlar aparılmış təsərrüfatlarda koproloji müayinə ilə yanaşı helmintoloji yarma müayinəsi də yerinə yetirilmişdir. Yarma müayinəsi zamanı Masallı rayonundakı təsərrüfatlar üzrə nazik bağırsaqdan 4-8 ədəd askarid, 3-4 ədəd rayetina, kor bağırsaqdan 5-7 ədəd heterakis, Lənkəran rayonundakı təsərrüfatlar üzrə nazik bağırsaqdan 4-5 ədəd askarid, 2-3 ədəd rayetina, kor bağırsaqdan 4-6 ədəd heterakislər toplanmışdır.

Tədqiqatların nəticələrinə əsasən belə qənaətə gəlmək olur ki, kompleks parazitoloji üsulların tətbiqi baş verən qarışıq invaziyanın patogenezinin mahiyyətini, parazit-sahib münasibətlərinin daha dərin mexanizmlərini müəyyən etməyə, bu əsasında qarışıq invaziyalara qarşı tətbiq edilən dərman preparatlarının effektivliyini qiymətləndirməyə imkan verir. Bu yönlü tədqiqatlarla assosiativ invazion xəstəliklərin müalicə və profilaktikasında indiyə qədər işlədilməyən kimyəvi maddələrin məqsədyönlü axtarışı, sınaqdan keçirilməsi zəruridir.

Qarışıq invaziyaların törəc cirlərinin eyni zamanda olması təsərrüfatlar üçün p tensial təhlükə yaradır. Təsərrüfat daxilində qarışıq invaziyaların öyrənilməsi xəstəliklərin mənşəyinin vaxtında müəyyənəşdirilməsinə imkan verir. Bir çox invazion xəstəliklər vardır ki, onların kliniki əlamətləri çox oxşar olur və münasib profilaktika tədbirləri aparılmadıqda ölümə yanaşı sağlam quş yetişdirmək və reproduktiv nəsil almaq çətinləşir. Təsərrüfatda qarışıq invaziya törədən hər hansı bir növün az tapılması, yəni invaziyanın intensivliyinin nisbətən

zəif olması heç də onun təhlükəsiz olduğunu sübut etmir. Əksinə, invaziyanın geniş yayılmasına güclü potensiala malik ola biləcəyindən xəbər verir. Belə invaziyalar assosiativ şəkildə quşçuluğun rentabelli işləməsinə ciddi maneə törədirlər. Odur ki, müalicə ilə yanaşı, kompleks profilaktik mübarizə tədbirləri hazır-

lanıb tətbiq edilməlidir.

Quşçuluq təsərrüfatlarında da təbii ekoloji tarazlığın pozulması nəticəsində parazit-sahib sistemində qarşılıqlı tərəflərin müvazinəti dəyişir, parazit inkişafı üçün daha münasib şərait yaranır. Ona görə də təsərrüfatlarda invazion xəstəliklərə qarşı profilaktiki tədbirlər həyata keçirilərkən ümum-ekoloji və təsərrüfatdaxili faktorlar kompleks şəkildə nəzərə alınmalıdır.

Beləliklə, aparılan tədqiqatların nəticələrindən aydın olur ki, Masallı və Lənkəran rayonunun quşçuluq təsərrüfatlarında parazitozlar geniş yayılmışdır. Onlara həm monoinvaziya, həm də polivinvaziya şəklində (qarışıq formada) rast gəlinir.

NƏTİCƏ

1. Masallı və Lənkəran rayonları ərazisindəki fərdi quşçuluq təsərrüfatlarında saxlanılan hind toyuqlarında askaridioz, rayetinoz və heterakidoz kifayət qədər yayılmışdır.

2. Masallı rayonundakı təsərrüfatlarda hind toyuqları arasında yoluxmanın ekstensivliyi askaridiozla 28,0%, rayetinozla 21,1%, heterakidozla 25,5%, Lənkəran rayonundakı təsərrüfatlarda askaridiozla 24,4%, rayetinozla 19,0%, heterakidozla 22,2% yoluxma aşkar olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Musayev M.Ə., Hacıyev A.T., Yolçuyev Y.Y., Vahidova S.M., Mustafayeva Z.Ə. Azərbaycanda ev quşlarının parazitləri və onlara qarşı mübarizənin elmi əsasları. Bakı, Elm, 1991, s.160. 2. Бицалов Р.М. К распространению аскаридиоза и гетеракидоза индеек в Азербайджане. В кн.: «Исследования по гельминтологии в

Азербайджане» Баку, 1977, стр.15-17. 3. Билалов Р.М. Гельминты индеек в Азербайджане. - В кн. : «Исследования по гельминтологии в Азербайджане», посвященной 100 летию со дня рождения академика К.И. Скрябина, Баку, 1978, стр. 46-49. 4. Билалов Р.М. Гельминтозы индеек в Азербайджане.- «Вестник сельскохозяйственной науки», 1979, №3, стр.50-52. 5. Гапанов. С.П. Паразитические нематоды : Учебное пособие, Воронеж, ВПУ, 2004, стр. 75. 6. Кротов А.И. Основы экспериментальной терапии гельминтозов. Москва. 1973. с. 272.

Заражение смешанных инвазий индеек

М.И.Алыев

В кишечнике у кур индеек содержащихся на индивидуальных птицеводческих хозяйствах Масаллинского и Ленкоранского районов находили достаточное количество аскаридий, раетиний и гетеракис. Это указывает на то что в этих хозяйствах указанные гельминтозы довольно распространены. В хозяйствах Масаллинского района экстенсивность инвазии аскаридозом составляет 28,0%, раетинозам 21,1% гетеракидозом 25,5%. В птицеводческих хозяйствах Ленкоранского района экстенсивность инвазии у индеек составила соответственно: 24,4%, 19,0% и 22,2%.

Ключевые слова: индейки, гельминты, копрологические исследования, ассоциативное заражение

Invasion mixed infections in turkeys

M.I.Aliyev

Our analysis on intestines of turkeys which are kept in individual poultries in Masallı and Lenkoran regions, shows that ascaridiosis, rayetinosi and heterakidosis are sufficiently spread among turkeys and damage to agriculture. During analysis the exstensiveness of infection was determined 28,0% - ascaridiosis, 21,1% - rayetinosi, 25,5% - heterakidosis in Masallı region, but in Lenkoran region it was determined 24,4% - ascaridiosis, 19,0% - rayetinosi, 22,2% - heterakidosis among turkeys in poultries.

Key words: turkeys, helminthes, coprology investigation, associative invasion